

ИНТЕРВЕНЦИЈА У УКРАЈИНИ – ЛЕГАЛИСТИЧКА ПАРАДИГМА

Резиме

Специјална операција у Украјини, свакако има епохални карактер. Потпуно неочекивано у жижу јавности изнова су присутни појмови као што су међународно право, агресија, територијални интегритет, суверенитет и сл. Међутим, да ли се употребом ових појмова може доћи до разоткривања суштине овог значајаног догађаја по међународно друштво. Одговор који нудимо у овом тексту је негативан. Једноставно, рат у Украјини, представља последицу модернистичких визија о крају историје и вечном миру. У том смислу, овај сукоб представља нови почетак. У томе је специфичности легалистичке парадигме коју нудимо.

Кључни речи: међународно право, агресија, суверенитет, крај историје.

I

Двадесет и четвртог фебруара 2022. године, Русија је објавила почетак „специјалне војне операције у Украјини“. Као разлог наведено је угрожавање права руског становништва. Међутим, прави разлог може се сазнати из историјског обраћања Владимира Путина (Јанковић, 2023: 181). Из овог обраћања јасно је да узрок новог рата на територији Европе није искључиво заштита права (про)руског становништва, већ да сукоб представља одблесак процеса који иако су одувек били присутни, добијају на убрзању од окончања „хладног рата“.

Догађаји у Украјини, свакако имају епохални карактер. Није потребан протек времена да утврдимо како након руске интервенције више ништа неће бити исто. Последња дешавања су и овешталу тезу о "крају историје" претворили у разоткривену заблуду доказујући промашеност ове самодоволне идеолошке перцепције (Ђорђевић и Давидов, 2021), које се одрекао и њен творац. Једноставно, присуствујемо историји која се вратила кући – на почетак. И ту лежи нада!

II

Имајући у виду величину феномена који је наглашен на самом почетку, јасно је да је значај овог догађаја изазвао значајне расправе и у домену основних појмова међународног права и теорије међународних односа. Тако су наједном, из оставе, на светла разорене позорнице поново извучени омаловажени појмови - међународно право, сувере-

⁸⁴ adv.goran.dj@gmail.com

нитет, сецесија, агресија, међународно друштво и сл. И зато ваља нагласити, да међународно право још увек није дало одговоре на напред наведене појмове који би истрајном и доследном употребом издржали пробу времена. Илустративан пример представља инструкциони закључак Међународног суда правде у Саветодавном мишљењу из 2010. године, да "међународно право не забрањује сецесију!". Насупрот томе стоје прокламовани ставови о територијалном интегритету и суверенитету држава, који (још увек) представљају топос међународног права и вредност по себи. На истом трагу је и незаборавна сцена са почетка „Другог заливског рата“, када Џорџ Буш, на питање новинара „Да ли је интервенција у Ираку у складу са међународним правом“, лаконски одговара: „Међународно право, шта је то – мораћу да питам свог адвоката!“. Шта тек рећи о бриљантном закључку Хане Арент, која резингирано одређује домете позитивног права: „Ти злочини, чини ми се, више не могу бити схваћени јуристички и баш их то чини чудовишнима. За такве злочине више не постоји адекватна казна: обесити Геринга је, додуше неопходно, али сасвим неадекватно. То значи да та кривица насупрот свеколикој криминалној кривици надмашује и разбија сваки правни поредак. То и јесте разлог што су нацисти у Нирнбергу тако задовољни; они то наравно знају“ (Arendt und Jaspers, 1985: 90). Можда ипак, најилустративнији нововековни пример представља знаменита изјава официра Хуту војске који на питање новинара каква ће бити судбина заробљених арабљанских војника, смерно одговара: „Они не морају да брину за своје животе, са њима ће бити поступљено у складу са традицијом нашег народа“!

Али, циљ овог огледа је да прошири дискурс сагледавања ствари, кроз указивање на легалистичку парадигму догађаја у Украјини. Из тог разлога, на почетку треба нагласити да су јалови и погрешни сви покушаји да се ова интервенција сагледа и оспори - једнако и оправда са аспекта међународног права, или онога што је од њега остало! Стидљиво, а опет благовремено, теорија међународног права је давно прихватила тзв. факторску теорију међународног права која је борбу идеологија и политички фактор учинила материјалним извором међународног права:

„доктрина међународног права одавно је схватила да се његово формирање не може објаснити не водећи рачуна о свим аспектима међународног живота. Још увек се не говори довољно, као што смо напоменули указујући на значај материјалних извора, о факторима као генераторима његовог развоја, али се може приметити како се све више открива међузависност између материјалних као ванправних и формалних елемената који карактеришу специфичну природу међународног права. То је, несумњиво, последица важности политичког фактора израженог у последње време, нарочито у облику борбе идеологија што је допринело све већем коришћењу социолошког приступа“ (Шаховић, 2008: 31).

Такође, теорија међународног права прва је прихватила тезу да „космополитизам пориче морални значај структура постојећег неофествалског поретка“ (Anstus, 2008: 351). Тренутно стање у међународном праву представља израз антиплурализма схваћеног у светлу Симпсоновог мољакања о „додељивању благодети суверености појединим државама на основу њиховог прихватања одређених стандарда понашња или на основу њихових моралних особина“ (Симпсон, 2005: 155), па се искуство прошлости у домену теорије и праксе међународног права, ипак може означити као једно у најмању руку контроверзно наслеђе! То упечатљиво потврђује Џејмс Крофорд кад каже „међународно право је дијалог моћи, а његова неједнака примена на различите државе није случајна него фундаментална“. Постамент срушеног споменика је „хуманитарна интервенција“ против СРЈ из 1999. године, са својим наставком из 2008. године који се тако невешто представљају као случајеви *sui generis*. Примера је безброј, али овај пример је осликао будуће поступање „беневољентних хегемона“.

Све ово потврђује да је догађај коме смо сви сведоци по свом карактеру истински историјски. Руска интервенција у Украјини је указала на све антагонизме и историјске депресије у којима се нашло човечанство у XXI веку. Огољени су сви талози којима су затрпавани историја, латентни сукоб између природног и позитивног права, односи између држава, идеја једнакости, те покушаја стварања вештачких идентитета свих боја и врста - од нације до киборга, као и сву беду и немоћ међународног друштва које је сматрало да већина мора да купује своју (какву такву слободу) као милост од "неравноправних суверена". Реакције на руску интервенцију представљају доказ како су стари нарцизми и колонијални ресентимани (које по правилу прати нескривени расизам) прокључали. Видљив је покушај да се на сцену анархије уведе хијерархија, али у којој нема места за Русију и друге играче. Изнова присуствујемо напорима да концепт *De jure praedae*, оживи⁸⁵. Али ови процеси су одвећ препознати и контуре будућег антиплураног света су већ видљиве и упозоравајуће, о чему сведоче и актери догађаја (Јанковић, 2023: 207).

III

У условима када је будном оку видљив буктећи сукоб између природног и позитивног права, указујемо да је погрешно догађаје у Украјини правдати правнополитичким појмовима. А агресија, сецесија и суверенитет представљају правнополитичке појмове. Неколико примера у стању су да разбију сваку позитивноправну парадигму: САД су 2002. године (на нивоу билатералних односа) једнострано изашле из антиракетног споразума, ставивши уговорне обавезе и позитивно право ван снаге. Онда, посматрано са аспекта дијалектичког надмудривања, какав је статус споразума у очима других уговорница?

⁸⁵ Концепт који прави разлику између цивилизованих и одметничких држава (тај статус делили су хронолошки Турска, Кина, Русија, вајмарска Немачка, Ирак, Србија, Сирија итд.).

Са једне стране, они су и даље обавезани одредбама ових споразума, али у циљу заштите егзистенцијалних потреба, имају ли право на предузимање радњи и мера које би представљале одговор на новонасталу нескривљену и противправну ситуацију? Указујемо на један „локализам“ кроз хипотетичку претпоставку: „Да ли Србија крши међународно право, када (би) предузела мере и радње у циљу јачања или повратка суверених права на Косову и Метохији, у условима када је од међународног права (у виду Резолуције 1244) остао само (драгоцен) оквир који егзистира у Савету безбедности?“ Не, то не би било кршење међународног права.

Агресија као кривично дело, које је проистекло из правнополитичког поимања сурове стварности међународних односа, представља вероватно најкомплекснији појам у теорији међународног права. Сама чињеница да је појам агресије утврђен тек 2010. године, на Ревизионој конференцији у Кампали (не спорећи покушаје дефинисања агресије из 1974. године), са још увек неизвесним исходом стварне кодификације, говори да појам агресије уз појмове као што су геноцид или тероризам представља најкомплекснији (опет) правнополитички појам међународног права. Наравно, посебан изазов за даљи развој појма агресије на конкретан случај, представља (још један) правнополитички појам – „хуманитарна интервенција“. Додатни импулс генералном ставу овог текста, видљив је у ставу 1. члана 8 бис. Амандмана из Кампале, као и задржано решење из 1974. године, које као радњу агресије третира и „остајање снага на територији државе пријема“, те „стављање на располагање територије“. Ово решење представља својеврсни тријумф политичког јер представља увођење на мала врата и друге радње, ван радњи оружаних акција, и то на нивоу координације политичких акција које немају оружани карактер, као и кроз радње нечињења, посебно у виду „стављања на располагање територије“ уграђујући и ове акције у појам агресије. У том смислу и Статут Међународног кривичног суда не представља изузетак, имајући у виду преовлађујући значај и улогу Савета безбедности. Уколико прихватимо као релевантне све одредбе појма агресије, јасно је да се сходно амандману из Кампале из 2008. године, управо агресијом могу означити и активности Украјине и тзв. политичког Запада од 2014. године. Или, налажу ли превласти политичког у односу на правно резервацију овог појма само за једну страну. И шта ће се онда десити са Клаузевицким универзумом?

Од свих појава и појмова којима је опхрвано међународно друштво и међународно право, сецесија је суочена са највећим примесамом и правног и политичког одређења. Искуства су неумољива. Појам сецесије се не може делотворно одредити спрам постојећих правних норми из разлога што су постојеће правне норме нестабилне и подложне како непоштовању, тако и различитом тумачењу. Подсетимо само на теорије сецесије: дозвољена или недозвољена сецесија, Вуова неказуална теорија сецесије, Хехтерова теорија отцепљења, право *uti possidetis*, Хоровицева теорија, економске или нормативне теорије сецесије, деколонизациона сецесија, сецесија као етнополитичка побу-

на (Гур и Мур), ремедијална теорија сецесије са свим својим подврстама (Бирч, Бјукенен, Тамир), као и Вилсонова или Лењинова теорија самоопредељења. У суштини, појам сецесија суштински се своди на фактичко стање, кроз прихватање или неприхватање сецесије (Bishai, 1999: 40). На исти начин као што се и теорија стварања држава и признања држава у суштини заснива на фактичком стању, а тек онда у увођењу фактичког стања у правни поредак (кроз признање или непризнавање фактичког стања). Сликвит је пример из судске праксе, односно пресуда Врховног суда САД у интригантном случају *Willims v. Bruffy* (1877): „Ваљаност његових поступака (мисли се на акте сецесиониста – прим. аут.), усмерених како против матичне државе, тако и против њених грађана или субјеката, у потпуности зависи од његовог крајњег успеха. Ако не успе трајно да се конституише, сви такви поступци ишчезнуће са њим. Ако пак успе, и п остане признат, његови поступци сматраће се од почетка његовог постојања поступцима независне државе“ (Ђорђевић и Давидов, 2022: 161).

У успостављеним али опет прихваћеним критеријумима фактичког стања, сецесија Панаме 1903 била је успешна, сецесија Хрватске од СФРЈ је била успешна, сецесија Срба у Хрватској, као и Јермена у Азербејџану била је неуспешна, сецесија Срба у Бих је делимично успешна, сецесија Албанаца на Косову (од 2012 и Бриселског споразума) – делимично успешна, сецесија Албанаца у Македонији-обећавајуће успешна. Исто је са дисолуцијом СФРЈ или и Либије која је била успешна, док је дисолуција Сирије окончана неуспехом. У овим примерима приметно је постмодерно кретање ка контролисаном фактичком стању као јединој преосталој логици међународних односа. На другом нивоу, као критеријум се успоставља „цена коштања“, која је као једна материјална категорија, постала легитимна морална компонента и облик моралног резонавања према одлучивању о елементарним вредностима људске цивилизације (фаустовски однос политичког Запада према судбини Украјине у контексту санкција према Русији довољно говори).

Зато су непотребни покушаји оправдања руске интервенције путем позитивног права. Оваква врста помоћи Русији није потребна. Ова борба не одвија се на нивоу међународног права. Чин се одвија на највишем нивоу – на нивоу добра и зла, историје и неисторије, истине и "постистине"! На делу је видљив судар постмодерне и традиционалног духа, односно позитивног и природног права. Позитивно право, које се одавно поставило као предзнак легализоване хегемоније, нужно је себе довело у сукоб са вредношћу, тако да се повратак природном праву јавља као једина алтернатива ове странпутице. Дакле, позитивно право је срушено, заједно са пантеоном модерне – али не кривицом Русије.

IV

Руска интервенција у Украјини се не може и не треба посматрати кроз правнополитичке појмове као што су сецесија, агресија,

суверенитет и сл. Јер, позитивно право одавно се претворило у ковчег из којег свако узима само оно што му треба. Из свих напред наведених разлога, руска интервенција у Украјини, враћа садашњост (и будућност) на ниво природног права. На исти начин као што су тужиоци у Нирбергу, приговор легитимитета оптужнице (у одсуству позитивног права), одбили позивајући се на норме природног права. У том смислу ни интервенција није изашла из легалистичке парадигме. Данас, указивање на развалине међународног права, руску интервенцију у Украјини не чини мање законитом!

У историји, важни су тренуци који у условима хаоса и безумља враћају ствари на почетак. Рат у Украјини – без обзира на исход, означава нову фазу у развоју међународног друштва. То најпре подразумева јавно одређење да поредак који је изграђен након Другог светског рата више не постоји. Време је за нови поредак. У циљу креирања основа поретка мора се поћи од основних постулата: „Мултиполаризација, која се огледа и у измени сфера интереса, аправо је трећи пут у коме је могуће истовремено постајање више различитих система организације политике и привреде“ (Јанковић, 2023: 261).

Догађаји у Украјини јасно упућују на један закључак. Историја је дошла по своје, време је за велику реконструкцију!

ЛИТЕРАТУРА

- Anstuc, Mark R. *Међународна етика*. Београд: Службени гласник, 2008.
- Arendt, Hanaah und *Karl Jaspers.*, *Briefwechsel, 1926-1929*. Munchen: Piper, 1985.
- Bishai, Linda Suzanne. *Secession and the Theory & practice of international relation*. London: London school of Economics & Political science, 1999.
- Ђорђевић, Горан и Исак Давидов. *Преподобни Прохор Пчињски -950 година односа традиције и експерименталног научног духа*, Тематски зборник Преподобни Прохор Пчињски – 950 година у српском народу. Врање, 2021.
- Ђорђевић, Горан В. и Исак Давидов. *Споразум из Вашингтона и правни поредак*. Београд: Укронија, 2022.
- Јанковић, Слободан. *Жаришта светског рата*. Београд: Catena Mundi, 2023.
- Симпсон, Гари. *Велике силе и одметничке државе – неравноправни суверени у међународном правном поретку*. Београд: Београдски центар за људска права, 2005.
- Шаховић, Милан. *Међународно право у међународним односима – друга половина XX века*. Београд: Службени гласник, 2008.

INTERVENTION IN UKRAINE – A LEGALIST PARADIGM

Summary

The special operation in Ukraine certainly has an epoch-making character. Completely unexpectedly, concepts such as international law, aggression, territorial integrity, sovereignty, etc. are once again in the public spotlight. However, can the essence of this significant event be revealed to international society by using these terms? The answer we offer in this text is negative. Simply put, the war in Ukraine is a consequence of modernist visions of the end of history and eternal peace. In that sense, this conflict represents a new beginning. This is the specificity of the legalistic paradigm that we offer.

Key words: international law, aggression, sovereignty, end of history.